

Пуковник **ФРАЊО ТУЪМАН**

О ОСНОВНИМ СПЕЦИФИЧНОСТИМА И БИТНИМ ИСКУСТВИМА РАТНЕ ВЈЕШТИНЕ НАШЕГ НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКОГ РАТА

I.

*У чему је значај правилне теоретске оцјене искустава нашег
ослободилачког и револуционарног рата*

У досадашњој теоретској обради нашег Народноослободилачког рата није било спора у погледу његове суштине. Без обзира на употребу више назива, постоји опћа сагласност да је то по свом карактеру био ослободилачки и револуционарни рат. Међутим, постоје размимоилажења у погледу оцјене метода којим је вођен. Насупрот увријеженом схватању да је наш рат у својој суштини, по начину вођења био партизански рат, јављају се друга која то поричу, јер партизански рат сматрају само нижом формом рата, „малим ратом“, док је наш рат био „комбиновани“, „маневарски“ или „велики“ рат. Но, то су мањевише особине свих ратова и кад констатујемо чак и чињеницу да је наш рат био „велики“ и „народни“ рат, онда тиме нисмо означили још једну битну његову карактеристику, а то је метод којим је вођен. Дефектност тих теорија види се већ на први поглед из поставке да су велики рат водиле наше „регуларне снаге“, при чему се углавном мисли на Главну оперативну групу, док су све остале биле партизанске и као такве и водиле партизански или „мали рат“, заборављајући да у рату не само да није било такве подјеле наших снага, већ да је и сам назив Главна оперативна група настао у литератури послје рата. У таквим теоријама, које наш рат дијеле на „мали“ и „велики“ рат, било по неким временским етапама, било по разликама у размјерама операција у појединим крајевима, огледа се, уствари, некритичко прихватање буржоаских теорија о „великим“ и „малим“ ратовима, а те теорије треба да служе као логична теоретска основа поставке да су код нас једне снаге водиле „велики“, а друге „мали“ рат, и да према тој класификацији заслужују адекватну пажњу (како на пољу теоретског уопштавања искустава, тако и по другим питањима). Код свега тога остаје теоретски необјашњено зашто аутори оваквих „теорија“ не прихватају досадашње становиште да управо искуство, да револуционарне политичке снаге могу не само успјешно примјенити метод партизанског ратовања за извојевање својих ослободилачких и

револуционарних циљева; него и да могу на тај начин водити и прави, велики, народни рат, — а то и јесте оно ново што је наш ослободилачки и револуционарни рат унио у ризницу ратне вјештине. Уосталом, треба се више бавити стварним проучавањем разних историјских примјера и теоретским уопћивањем конкретних наших и страних искустава па ће — из различитости или истовјетности њихове суштине (садржаја и форми) — ствари постати јасније. А то је и битно. На крају крајева, не ради се о формалном спору око назива, већ о томе какво значење треба да имају наша искуства у нашој теорији данас и нашој пракси у будућности. Изгледа ми да је у томе суштина спора око теоретске оцјене карактера нашег рата. Јер, као што морамо познавати опће законитости рата, као полазне основе сваке војне дјелатности, исто тако треба полазити од чињенице да је за нас исто толико важно да освјетлимо оне суштинске разлике које постоје у стратегији и тактици нашег рата у односу на ратове које су водиле или ће водити армије агресора. Разумије се, ово произилази из оцјене да увијек, па и у будућности, мора постојати битна разлика како у ратној доктрини, тако и у тактичко-стратегијским поступцима између армија великих држава и агресора и армија малих земаља које хоће и морају да се ослањају прије свега на снагу властитог народа ако желе да сачувају националну независност.

Прије самог приступања испитивању битних искустава из нашег рата, треба истаћи још и чињеницу да се та искуства не јављају случајно, да нису у историји усамљен примјер, већ да претстављају у одређеним условима нужну и закониту појаву и у датим увјетима највиши домет у развоју оне стратегије и тактике којим су се од вајкада служиле инфериорне снаге.

II.

Основни елементи и принципи наше ратне вјештине

Нужност посебне ратне вјештине за парализовање надмоћи агресора. Напад на нашу и многе друге земље у току Другог свјетског рата и њихова окупација говоре довољно убједљиво о томе да нападач у почетном периоду може обезбиједити такву надмоћност оружаних снага, која му омогућава заузимање мањег или већег дијела, а често и читаве државне територије не само мањих, него и средњих и већих земаља. *И управо та почетна апсолутна или релативна надмоћност агресора над снагама које отпочињу да воде ослободилачки, одбранбени рат, односно које не желе да капитулирају, намеће жртви агресије да рат води посебном стратегијом и тактиком, без обзира на то што су стратегиска питања таквог рата тијесно повезана с питањима стратегије рата уопће.* Кад се има у виду да су народи Југославије рат почели без државе, без војне организације и наоружања, онда посебан карактер таквог рата долази још више до изражаја.

Основни стратегиски проблем таквог рата састоји се у томе како да се обезбиједи његово вођење под изразито неповољним условима,

са перспективом да се сталним јачањем и нарастањем властитих оружаних снага, а постепеним уништавањем противничких, измијени однос снага, најприје на појединим секторима, а затим и у цјелини, рачунајући притом и са спољним утјецајем коалиционог антиагресорског рата. Искуство нашег ослободилачког и револуционарног рата, као и ратова низа других азиских и европских земаља, даје довољно доказа за то да је, без обзира на услове окупације и међусобан однос оружаних снага, *могуће успјешно рјешавање тог проблема под условом умјешног организовања и правилног руковођења народним партизанским ратом*. Његово успјешно рјешавање у нашем ослободилачком и револуционарном рату обезбијеђено је на слиједећи начин:

а) развојем партизанског рата на читавој државној територији на таквим организационим и тактичко-оперативним принципима, који су осигуравали: јединство акције партизанских снага у цјелини, али и пуну самосталност сваке борбене јединице (батаљона, одреда, бригаде, дивизије, корпуса понаособ); везаност поједине јединице за матичну територију (територијални карактер формирања и попуне, у погледу политичког рада, држање слободне територије, итд.), али и оперативни карактер или слобода маневра партизанских снага (од одреда и бригада навише), без обзира на територијалност;

б) проналажењем и досљедном примјеном таквих борбених метода које слабијим снагама осигуравају иницијативу акције;

в) стварањем политичких и оперативних основа за јачање ратних напора сталним прогресивним уништавањем окупационог система и упоредним стварањем слободних територија у свим дијеловима земље, а на окупираном и полуослобођеном територију образовањем нових борбених јединица и органа народне власти;

г) осигурањем прерастања партизанских снага у ослободилачку револуционарну армију, развијањем и прерастањем партизанског рата мањих размјера у партизански опћенародни рат великих размјера.

Насупрот муњевитог рата окупатора — дуготрајни рат офанзивног карактера. Наш рат несумњиво доказује да окупатор није у стању да се муњевито обрачуна са партизанским снагама ни у самом почетку, а још мање касније, ако ослободилачке снаге успију да наметну агресору своје методе ратовања.

Теорија и пракса муњевитог рата, којом је агресор успио скршити не само бившу југословенску војску него и низ других европских армија, потпуно су пропале у примјени против наших партизанских снага које су својом стратегијом и тактиком успјеле да муњевити рат преокрену у дуготрајан рат исцрпљивања и уништења. У односу на такве покушаје, као и велике непријатељске офанзиве, наше партизанске снаге су у оквиру рата као цјелине у суштини изводиле стратегијску одбрану своје земље. Међутим, оне су ту одбрану земље изводиле својим, посебним методом путем непрекидних изненадних, муњевитих и краткотрајних препада и напада, односно сталних офанзивних бојева и операција, и тиме на специфичан начин остваривале стратегијску офанзиву у дуготрајном ослободилачком рату. Такав метод ратовања доводи до оног својеобразног односа у коме су парти-

занске снаге, у цјелини узевши, слабије, успијевале да у већини конкретних бојева буду надмоћније, по оној познатој формули да је партизанска стратегија „један против десет“, а тактика „десет против једног“. У јединству овакве противрјечности, односно у њеном правилном рјешавању, лежи један од разлога постизања наших успјеха у партизанском рату, јер смо велике јединствене операције непријатељских снага нашим офанзивним дејствима претварали у мноштво одјелитих малих операција и бојева. Тако су се надмоћни стратегиски и оперативни ударци непријатеља претварали у мноштво неочекиваних, али парцијално надмоћних удара наших снага оперативног и тактичког значења.

И поред опћег офанзивног карактера нашег рата, искуство исто тако указује на неизбјежност и честу примјену одбране, а нарочито повлачења. Међутим, партизанске снаге нису се смијеле упуштати у дуготрајне одбранбене операције; свака одбрана морала је бити у сврху напада, свако повлачење у сврху напредовања. То важи у толикој мјери да се о повлачењу може говорити само у тактичком смислу, јер је свако повлачење у оперативно-стратегиском смислу претстављало наступање, противофанзиву у другом, обично супротном правцу. Пошто су у нашем рату уствари све снаге извршавале задатке оперативног и стратегиског значаја, то је он због тога у цјелини и имао офанзиван карактер.

Тотални карактер рата. Наш рат је захватио читаву земљу и све становништво у дословном смислу. У рат су били укључени, на овај или онај начин, не само за борбу способни, већ и сав остали народ, нарочито омладина, па жене, старци и дјеца. Притом је било карактеристично и то да је тоталност рата у појединим крајевима постизана одмах, у почетном периоду масовним устанком, а у цјелини постепеним развојем Народноослободилачке борбе. Његова основна карактеристика огледа се у томе што у њему *није било фронта и позадине*. Читава земља била је у ратном ковитлацу; углавном, свуда фронт и свуда позадина, што се није испољавало само путем вођења борбе, већ и самим политичким утјецајем у народу и његовим најразноразнијим укључивањем у рат.

Немогућност тоталне окупације. Иако су окупатори тежили тоталној окупацији, и мада су њихове снаге (не рачунајући бројне квислиншке) биле релативно јаче у Југославији него у другим земљама, управо је наше искуство показало да је тотална окупација немогућа, јер окупатору *увијек недостаје живе силе за такву тоталну окупацију која би онемогућила појаву и вођење добро организованог народног, партизанског рата*. Код нас је, на примјер, један окупаторски војник долазио на 24 становника и 0,38 км², у Француској на 84 становника и 1,1 км², у Белгији на 84 становника и 0,31 км², у Холандији на 217 становника и 0,8 км², у Норвешкој на 19 становника и 2,16 км². Ово баца другу свјетлост на проблем односа снага: пошто наиме у партизанском рату исход појединих борби или операција не резултира толико из међусобних односа војних снага (броја и ватрене моћи баталјона или дивизија) колико из општих увјета рата, прије свега од

става читавог народа, то се у партизанском рату добијају нови, друкчији односи, који су у основи неповољнији за окупаторске снаге.

Неузбјежне слабости непријатеља. Окупатор је у нашој земљи био изненађен појавом и размјерима партизанског рата, јер је рачунао да је својим и квислиншким снагама остварио тоталну окупацију земље, те у почетку није био припремљен за вођење рата таквих размјера. Већ први мјесеци рата доказали су да те снаге нису биле у стању не само да се обрачунају, већ ни да се успјешније супротставе налету устаничких партизанских снага. Зато је окупатор довлачио нове снаге са тежњом да систематским опкољавањем и прочешљавањем појединих области окружи, разбије и уништи партизанске снаге и да истовремено учврсти окупациону власт проширивањем мреже гарнизона. Доживјевши опетоване неуспјехе у операцијама окружавања и све теже поразе својих гарнизона, окупаторско командовање настоји да избјегне поразе концентрисањем својих снага у веће гарнизоне, а да покретним, маневарским дејством јаким оперативних групација наноси ударце најважнијим групацијама партизанских снага ради дезорганизовања „партизанске државе“ у разним областима земље.

На крају, окупатор је — присиљен да се помири са чињеницом да не може уништити партизанске снаге и да је изгубио контролу над земљом — био приморан да се практично све више повлачи ради обезбјеђења најважнијих центара, комуникациских магистрала и индустријских објеката. Истовремено, ради ометања наших дејстава, окупатор све више прибјегава примјени наше тактике честим испадима, препадима, мањим операцијама у најосјетљивијим подручјима, затим употреби тзв. „ударних трупа“, поред тога што је квислиншким, четничким и усташким формацијама, од самог почетка, а затим све више, била намјењивана улога да се против нас боре нашом тактиком.

Кад је ријеч о непријатељу, треба споменути да су на вођење рата испољавале сталан утјецај и супротности у тaborу противника НОР-а, које су у току развоја нашег ослободилачког и револуционарног рата и рата уопће све више долазиле до изражаја. Наиме, и поред привидне јединствености, постојале су озбиљне супротности: између појединих окупатора; између окупатора и квислинга; између квислинга и политичких групација које су стајале иза свију њих, и то како у погледу самих циљева које су понаособ хтјели остварити у Југославији, тако и у погледу метода за њихово испуњење.

Све ове противрјечности долазиле су стално до изражаја како у стратегијским размјерама на политичком и војном плану, тако и у оперативним размјерама у спровођењу појединих операција (различити погледи њемачког и талијанског командовања у планирању операција, неповјерење и нејединственост партнера у њиховом спровођењу итд.). Један од услова наших побједа било је бесумње и то што су наша руководства — како ЦК и ВШ, тако и политичка и војна руководства на терену — знала да вјешто користе те противрјечности унутар противничких редова у цјелини, а у плановима за сваку акцију и операцију недовољну јединственост и различити квалитет непријатељских снага.

Све ово говори о томе да окупатор и на политичком и на војном плану — без обзира какву стратегију и тактику примјењивао и с каквом надмоћности у снагама и техници располагао — мора имати низ неизбјежних слабости, које се у условима правилног вођења ослободилачког и револуционарног рата нужно све више продубљују.

Значење и методи стварања иницијативе и изненађења. Једно од најефикаснијих средстава којима је парализована непријатељска надмоћност у нашем рату било је досљедно примјењивање изненађења у свим дејствима (од ситних акција и борби до крупних операција) и стално одржавање иницијативе, јер је то за *партизански народни рат предуслов не само успјеха него и опстанка*. Партизанске снаге могле су првенствено иницијативом и изненађењем изиграти надмоћ непријатеља у броју и наоружању, организованости и војној обучености. А предуслов за преузимање и одржавање иницијативе био је у планском стварању увјета за стално изненађујући карактер свих дејстава. То се постигло:

— образовањем и непрекидним дејством мањих и већих партизанских снага у свим дијеловима земље, нарочито у онима које имају већу важност за окупатора;

— планским и вјештим искоришћавањем помањкања живе силе окупатора, тј. његове немогућности да изврши тоталну окупацију читавог територија;

— свестраном подршком мјесног становништва у припремама и извођењу дејстава;

— искоришћавањем несналажљивости и академског војног шаблонизма непријатељског командовања, што се у већој или мањој мјери неизбјежно испољава у оваквом рату у коме стално измиче могућност да се у планираним операцијама обрачуна са противничким (партизанским) снагама;

— досљедном али стваралачком примјеном стратегиске концепције партизанског рата у разним тактичким поступцима у којима се не смије допустити никакво понављање или шаблонизирање, јер, *по ријечима друга Тита: „У партизанском вођењу рата основно је не држати се никаквих шаблона, па ни партизанских“*.

У конкретним дејствима за иницијативу и изненађење морало се изборити специфичним, стваралачким рјешавањем појединих борбених поступака и мајсторством у вјештини партизанског ратовања и то:

— рјешавањем борбених задатака према конкретној ситуацији;

— планским и изненадним наносењем удара и избегавањем борби које непријатељ жели да натвори;

— способношћу да се отступи пред надмоћнијим непријатељским снагама не само ради очувања властитих снага, већ, прије свега, ради непосредног преузимања иницијативе на другом сектору, обично у позадини непријатеља;

— брзом и изненадном концентрацијом, а затим растурањем снага у вријеме, на правцима и према објектима најмање очекиваним од стране непријатеља, што га угрожава на најширем фронту и присиљава на деконцентрацију или повлачење;

- претежном примјеном ноћних борби;
- извођењем тактичких и оперативних дејстава под врло рђавим атмосферским околностима;

- примјеном препада, засједа, најразличитијих лукавстава итд.

Масовношћу и истовременошћу акција, изванредном покретљивошћу и способношћу да на специфичан начин с мањим снагама рјешавају и сложеније борбене задатке, могућношћу брзе концентрације и деконцентрације — партизанске снаге стварале су увјете за широку примјену обманивања непријатеља у погледу стварних намјера главних и помоћних снага, а тиме чиниле узалудним његове напоре, јер му је све више недостајало слободног простора и слободног времена, док су себи осигуравале непрекидну иницијативу и широку слободу маневра и акција.

За одржање иницијативе и изненадности дејстава од изванредног је значења одлучност и правилна процјена у планирању и извођењу дејстава. *Успјешна партизанска дејства одвијала су се понајвише на самим ивицама могућег и маште.* Међутим, било је крајње штетно ако се с смионошћу и одлучношћу изрођавала у неодговорни авантуризам, или ако се разним процјенама падало у неодлучност и бојажљиву пасивност, јер су се и порази и помањкање успјеха негативно одражавали не само војнички него и политички како у самим јединицама, тако и у народу.

Стратегиска улога слободних територија. Искуство НОР-а доказује да је потпуно ослобађање појединих дијелова окупиране земље и стварање релативно чврстих слободних територија било од стратегиске важности за вођење нашег рата. Иако се рат развијао на читавој територији окупиране земље, било је потребно да се од самог почетка стварају мање или веће слободне територије, као чвршће основице, баш због дуготрајности и жестине карактера самог рата.

Начелно, сваки партизански одред — и више јединице — стварао је своју слободну територију, чија је величина и самосталност овисила од јачине наших и непријатељских снага. Веће слободне територије стварале су и држале крупније партизанске формације — дивизије и корпуси и оперативна група ВШ; оне су служиле као оперативно-стратегиска основица за вођење рата, а биле су ван непосредног дохвата противничких снага, које их нису могле заузети без предузимања крупнијих офанзивних операција.

Без обзира на то што је свака ослобођена територија понаособ била окружена снагама непријатеља, у увјетима постојања већег броја мањих и већих слободних територија и јачих партизанских снага, у рату у цјелини, *објективно је био, створен такав однос да се више нису налазиле у окружењу само партизанске снаге, већ су се у истој такој ситуацији налазиле и окупаторске снаге* — шта више у неповољнијем положају с обзиром на непријатељски став становништва и непознавање земљишта и мјесних околности.

Посебну вриједност има наше искуство да у рату нема безизлазне ситуације чак ни онда кад непријатељ оствари не само оперативно него и тактичко окружење, или у било каквом случају цијепана јединица. Из сваке критичне ситуације партизанске снаге налазиле

су излаз. Оне су биле „неуништивне“ и онда када би непријатељ у потпуности овладао њиховом територијом, и то управо због тога што земљиште (и територија) за партизанске снаге игра посве другачију улогу него за армије чији је задатак да одбране било читаву државну територију било само стратегијску, односно „државно тежиште“.

Међутим, важност слободних територија била је у томе што се једино на њима могла извршити *потпуна мобилизација* свих људских и материјалних снага за рат, *стварати и одржати нова револуционарна власт и брже изграђивати нова армија*. Због тога требало их је што *чвршће држати*, па и по цијену упорних бојева, али се исто тако партизанске снаге нису смијеле — према ријечима друга Тита — „везивати само за одбрану ослобођене територије“ већ их је, прије свега, требало ангажовати за „стварање других, још већих слободних територија“.

Према томе, основни стратегиски принцип био је: *стварати што веће слободне територије ради увећања своје војне и политичке моћи; држати их што чвршће, али не бранити по сваку цијену, већ добити у времену а сачувати партизанске снаге на рачун територије, управо због ослобађања нових територија, оних гдје се налазе нови извори још неискоришћених људских и материјалних снага*.

У свијетлу такве стратегије, све противничке концепције за заузимање слободних територија и уништење „тежишта партизанске државе“ остају јалове, јер снага и тежиште партизанског рата нису били у некој одређеној слободној територији, већ у читавом народу, у читавој његовој земљи и, прије свега, у његовим оружаним снагама.

Због тога се баш у овом питању огледа сва предност стратегије партизанског народног рата. *Насупрот ратној пракси и војној теорији да се заузимањем државног тежишта рат завршава или се стварају увјети за његово брзо довршење — партизански рат својом праксом и теоријом претпоставља не само наставак него и проширења рата на нове, једном већ, потпуно заузете или окупиране области*.

Посебно значење имају наша искуства у организовању слободне територије за рат, у односима војних и политичких органа, организацији позадине и војно-територијалних органа, а прије свега у јединству армије и народа у рјешавању политичких и борбених, па и других задатака фронта и позадине.

Изградња и начин дејства тактичких и оперативних јединица. Један од основних предувјета за успјех у нашем рату било је превладавање територијалног карактера партизанских снага, тј. њихове везаности само за одређену ужу територију. Давање покретног, оперативног карактера партизанским снагама способним да напусте „своју територију“ и да се боре било гдје — претстављало је сталан стратегиски задатак на линији даљег развоја оружане борбе и јединог пута стварања и изградње нове армије.

У том погледу посебну улогу су одиграле пролетерске и ударне јединице, формиране од најквалитетнијег људства, које су постепено прерастале у крупније јединице и служиле као образац за стално стварање других виших тактичких и оперативних јединица — бри-

гада, дивизија и корпуса НОВ — из мањих формација партизанских снага.

Искуство је показало да су за прерастање партизанских снага у крупније војне формације била неопходна два увјета: повећање њихове бројне снаге и њихово квалитетно нарастање кроз стјецање борбених искустава, чиме су се оспособљавале за извршавање све сложенијих задатака. Међутим, и у стварању крупних формација (бригада, дивизија, корпуса) било је нужно полазити како од опћих задатака рата, тако и од посебних увјета одређене области, и то колико од војних исто толико и од политичких проблема. Притом је понекад требало савлађивати или уско војна гледишта или разне локалистичке тенденције.

У рјешавању ових питања од стратeгиске важности било је правилно спровођење курса о истовременој изградњи крупних војних формација и даљем проширењу мреже партизанских одреда. Крупне формације партизанских снага (оперативне јединице НОВ) не би биле у стању да успјешно доведу рат до краја без истовремене дјелатности многобројних партизанских одреда (и самосталних бригада), који су својом свестраном активношћу олакшавали и омогућавали вођење крупних операција развлачењем непријатељских снага, а истовремено служили као средство за даљу мобилизацију и постепено стицање борбеног искуства, или другим ријечима, као извор већ прекаљеног људства и језгра за даљи развој већих јединица властитим прерастањем у нове бригаде (и дивизије).

На тај начин, у свом вишем стадију партизански ослободилачки и револуционарни рат јавља се као сложен рат крупних јединица нове народне армије, које својим операцијама потпомажу широку активност ПО, њихов развој и прерастање у више формације, а с друге стране, управо ови многобројни ПО (или самосталне бригаде) стварају увјете за успјешно вођење рата у цијелини.

За даље успјешно одвијање рата од пресудне је важности било то да начин дејства Народноослободилачке војске, послије њеног стварања, буде логичан наставак и даљи развјетак дотадашње стратегије и тактике партизанског народног рата. Чињеница је да је наш рат остао рат наоружаног народа и да наша војска није, нити је могла у суштини изгубити својства партизанских снага из којих је настала, већ је њихов квалитет нужно подигла на виши ниво. Тиме што је умногоме примила атрибуте једне „регуларне армије“, она није могла наједном ратовати као „регуларне армије“, нити је односила побједу над њима зато што је тобоже ратовала као „регуларне армије“, већ их је напротив, по ријечима друга Тита, тукла „вјештином револуционарног ратовања“, тј. „нашом стратегијом и тактиком“. А та посебна стратегија и тактика задржала је и надаље у суштини основне карактеристике партизанског рата — само на вишем нивоу опћенародног рата, чији је главни носилац сада већ нова ослободилачка и револуционарна армија. Стратегија и тактика наше армије биле су диктиране не само њеним настанком и развојем у дотадашњем току партизанског рата, већ и свим дјелујућим факторима који су опре-

дјелљивали специфичан начин ратовања партизанских снага: политички циљеви, настанак, карактер, развој, обученост и опремљеност армије, немање државе, позадине, индустријске базе итд., који су у толикој мјери специфични да су карактеристични само за партизански народни рат. Међутим, и они фактори који су опћи за сваки рат испољавају другачији утјецај на ратоводство једне такве ослободилачке и револуционарне народне армије него на ратоводство редовне војске неокупиране државе. Друг Тито наводи да је за нашу војску, поред политичког карактера, од првостепене важности било економско стање народа у зони операција, те је она била присиљена стварати „своје стратешке планове“ и „подешавати своју оперативну тактику“ према елементима који на рат редовне армије немају никаквог утицаја (напримјер, рјешавање политичких задатака, задобијање наоружања итд.).

Спроводећи досљедно стратегију и тактику народног, партизанског рата, Врховни командант је стално указивао на то да се НОВ мора чувати крутих фронтва“, „да морамо избјегавати да нам непријатељ својом тактиком наметне одбрану дугачких и расплннутих фронтва, зачепљивање руна итд.“, да „у нашој народној војсци мора владати искључиво офанзивни дух не само у офанзиви, већ и у дефанзиви“, који се „испољава у снажној, смјелој партизанској тактици, тактици продора у непријатељску позадину“... И кад друг Тито на истом мјесту (прије наведених цитата) каже да „тактика ратовања наше народне војске апсолутно мора бити комбинована са нашом досадашњом партизанском тактиком“ онда је то очито погрешно тумачити као да је НОВ у основи ратовала или требала ратовати као друге „регуларне“ „савремене“ армије. Радило се о томе да је НОВ требала дотадашњи начин ратовања партизанских снага подићи на виши ниво, али и надаље ратовати на свој начин, посебном „нашом стратегијом и тактиком“. А она је, као што смо видјели, нужно задржала суштинске карактеристике ослободилачког и револуционарног партизанског рата и онда када је наш рат, захваљујући дефинитивној политичкој побједи НОП-а и оружаном снази НОВ и ПОЈ, достигао виши степен свенародног рата народа Југославије.

Непридржавање посебне стратегије и тактике партизанског опћенародног рата доводило је и код нас у појединим случајевима до неуспјеха, а у кинеском рату, — гдје су „антипартизанска“ схватања једно вријеме преовладала и у теорији и пракси — и до привремено кобних посљедица које су могле бити отклоњене тек после побједи концепције да је побједи у револуционарном и антијапанском рату могућа само под условом досљедног придржавања и развијања партизанског начина ратовања.

Да снага јединица наше војске није била у копирању метода „регуларних“ армија већ у спровођењу свог начина ратовања и да оне (због свог карактера, наоружања, традиције, искуства, необучености итд.) нису углавном могле рјешавати борбене задатке на начин других „регуларних“ армија показују доста бројни примјери из завршне фазе рата када смо већ располагали и апсолутном и релативном

надмоћношћу над непријатељским снагама (напримјер, пробијање дијелова њемачке армиске групе Е из Грчке кроз Санџак и Босну, Сремски фронт, Операција IV армије за ослобођење Бихаћа и пробој Ријечког фронта, форсирање код Бијељине итд.).

Према томе, *тајна пobjеда и снаге наше војске* очито није била у ратовању по угледу на „велике ратове“ и на начин „регуларних“ армија, већ у *доследној примјени и развоју своје, посебне, револуционарне стратегије и тактике* и у сталном оспособљавању за извршење све сложенијих борбених задатака, па и оних који се могу поставити и савременој армији у повољнијим, „редовним“ околностима.

Посебни захтјеви у погледу наоружања и формације. Наше искуство, као и успјеси партизанских и других технички инфериорних снага у току и послије Другог свјетског рата постигнути над потпуно савременим војскама, односно наоружањем и опремом, несумњиво служе као доказ да се и данас, упркос усавршених оклопних и ваздухопловних снага, у самој сјенци нуклеарног наоружања, *може успјешно употријебити свако оружје*, па ма како оно било примитивно. Разумије се, свако оружје не може се ефикасно употријебити против сваког средства у свим околностима, али се одређеним методама могу створити увјети за успјешну употребу сваког оружја и против сваког непријатеља.

Наше искуство истовремено указује да је нужно да партизанске снаге буду што боље опремљене савременим наоружањем и опремом, првенствено са што више лаког аутоматског оружја (аутомата, пушкомитраљеза, реактивних бацача, лаких минобацача, митраљеза, лаких и брдских топова), затим савременим средствима везе (радиостаницама) итд., јер то повећава њихову борбену и ударну способност.

Показало се и то да је, нарочито за веће тактичке и оперативне јединице (дивизије и корпусе), било корисно задобијање тежег наоружања (топова и тенкова), јер их је то оспособљавало за сложенија борбена дејства и омогућавало им постизавање већих резултата уз мање људске жртве — али под условом да оно не спута слободу маневра јединица, тј. да не смета основном оружју партизанских снага: традиционалној партизанској покретљивости и извођењу маневара кроз најнепроходније предјеле. У пракси су скоро све наше јединице понекад прибјегавале закопавању, па чак и уништавању тешког наоружања, кад год је оно постало сметња или кад се више није могло користити без опасности по саме јединице.

Од посебног је интереса проучавање формациске величине наших јединица, која је овисила не само од могућности попуне, већ и од услова под којима се ратовало. Што је терен био тежи — комуникативнији, мање пошумљен или иначе неподеснији, а окупаторске снаге у повољнијем положају, јединице су, начелно, биле мање, покретљивије. У том погледу наши одреди, групе одреда, бригаде и дивизије (различитог састава: одреди и бригаде од неколико стотина до хиљаду — двије; дивизије од хиљаду — двије до пет хиљада бораца) претстављале су еластичне борбене групације подешене локалним околностима, али способне и за рјешавање крупних тактичко-оперативних

задатака. Исто тако, искуство очито указује и на то да за рјешавање организациско-формациске структуре партизанских снага пресуднију улогу играју опћи услови конкретног рата него други захтјеви, на примјер, количина технике или ватрена моћ у односу на противника, итд.

Утјецај и начин рјешавања снабдјевања, збрињавања и евакуације. Проблем материјалног обезбјеђења, због своје специфичности, — искључиве упућености на народ и непријатеља, био је, као што смо већ видјели, један од пресудних елемената у одређивању карактера и начина ратовања наших снага (намање муниције за дуже операције, планирање акција само због неаоружања, потешкоће у збрињавању рањеника итд.). Из богатих искустава треба навести најважнија која су била од оперативно-стратегиског значаја.

У погледу материјалне опскрбе војске и рањеника ми се нисмо могли ослонити само на ослобођене територије, јер тамо није било свих потребних средстава или су се она брзо исцрпљивала. Због тога је, осим планирања акција које ће нам обезбиједити потребна средства са окупиране територије, преко органа власти и ВТО било организовано пребацивање (под заштитом јединица) хране и другог материјала из једног краја у други. Од не малог значења било је и стварање залиха на скровитим мјестима (мање децентрализоване складишта).

У погледу збрињавања рањеника од посебног су интереса искуства словеначких партизана, затим из сјеверне Хрватске, Славоније итд., гдје су у шумама, под земљом, биле изграђене читаве конспиративне болнице, на мјестима у која непријатељ није допирао, или су биле тако вјешто камуфлиране да је непријатељ у току офанзиве прелазео преко њих али их није могао открити.

Стварање великих покретних болница (нарочито централне), колико год то у оној ситуацији изгледало нужно, показало се неподесно и несврсно, јер је исувише везивало оперативне јединице, присиљавало их на борбу под изразито неповољним околностима и претварало их у транспортне. Једном рјечју, спутавање слободе маневра умртвило је основну снагу јединица, а у крајњој линији претстављало је за тешке рањенике и болеснике у цјелини далеко већу неизвјесност но да су од самог почетка били децентрализовано склоњени у већем броју болница на терену.

Слично је искуство и са масовним збјеговима народа под окриљем оперативних јединица. Показало се да је оправдана евакуација свега становништва способног за борбу, тј. становништва које могу апсорбовати оперативне или позадинске јединице, као и мање локалне евакуације под руководством цивилних и војно-територијалних власти. Међутим, повлачење свега народа, у огромним збјеговима, са војском испољавало је негативан утјецај како на рад оперативних јединица, тако и на могућност децентрализованог избјегавања удара окупаторских погрома (Козара, Четврта офанзива).

Дефектност теорија позитивних количина. Наш рат је очигледно у теорији ратне вјештине још више утврдио чињеницу да се међусобни однос снага противника под одређеним условима не може

свести само на однос снага њихових оружаних формација. Штавише, наш рат (разумије се и не само он) непобитно је доказао да су у односу на ослободилачки и револуционарни народни рат затајиле све теорије засноване искључиво на позитивним количинама: величини оружаних снага, индустријском потенцијалу, наоружању, снабдијевању, земљишту, положају, заузимању територија, градова, кључних позиција, оперативних основица итд. Додуше и у нашем рату сви ови фактори, узети у цјелини или сваки посебице, играли су одређену важну улогу, али насупрот тобоже искључиво пресудном утјецају тих материјалних чинилаца, у оваквом рату од одлучујућег значаја показали су се морално-политички фактори и потенцијална снага самог народа ријешеног да се бори до краја, правилна организација припреме и вођења рата и одговарајућа стратегија и тактика за парализовање оружане премоћи.

Методи којима је окупаторска надмоћ преобразена у практичну немоћ могу се свести на слиједеће:

— политичка изолација окупатора и квислинга и политичка мобилизација народа у свеопћи народни отпор, почевши од разних форми пасивне резистенције до отворене организоване оружане борбе;

— развој партизанских дејстава на цјелокупној државној територији од најнижих до највиших форми — у зависности од локалних услова — од саботажа и диверзија борбених група, борбене активности чета и одреда, преко опћенародног устанка, или обрнуто, до операција крупних партизанских формација;

— дезорганизација и уништавање окупаторске цивилне и окупационе војне управе, чиме се окупатор присиљава да се ослања само на снагу оперативних јединица;

— масовно и истовремено извршавање ситних, а постепено и све већих акција у свим дијеловима земље, усмјерених против најосјетљивијих мјеста што окупатора присиљава да мора растурати своје снаге и пружати повољне објекте за изоловано уништавање;

— избјегавање сукоба са надмоћнијим снагама и стална тежња за постизањем локалне надмоћности, изненађења итд.

Осим тога, и онај дио народа који није учествовао непосредно у оружаном борби, већ ју је помогао посредним или непосредним путем (обавјештавање о снагама или сваком кораку непријатеља, снабдијевање наше војске, лијечење и сакривање рањеника, ненаклоност и опструкција према непријатељу до мјере да је он у сваком човјеку подозревао прерушеног партизана или активисту НОП-а, итд.) представљао је непресушан извор снаге која нам је давала, моралну и материјалну превагу над непријатељем.

Улога субјективног фактора — руководеће снаге и политичке мобилизације народа. Многа хисториска позитивна и негативна искуства, нарочито из Другог свјетског рата, говоре да је за вођење ослободилачког и револуционарног или одбранбеног народног рата у условима савремене агресије неопходан предуслов постојање чврсте (политичке) организације као што је била КПЈ, чији су интереси, политички програм и циљеви истовјетни са тежњама најширих слојева народа

и која због тога ужива његову неподјелјену подршку. Само под тим условима могућа је најшира и најдубља политичка мобилизација читавог народа, до мјере да сваки борац и читав народ буду свијесни циљева за које се води рат и ријешени да издрже до краја без обзира на тежину неједнаке борбе. Без такве политичке мобилизације народа (која је у нашем рату остваривана постепено) и чврстог руководећег језгра не може се рачунати на успјех у савременом тоталном рату.

Заснивање планова на моралним и материјалним снагама свога народа. Наш је рат, под нарочито тешким околностима, доказао да земља која води ослободилачки или одбранбени народни рат, да би осигурала коначну побједу, треба да своје планове за одбрану прије свега темељи на моралним и материјалним снагама властитога народа, ослањајући се при томе и на оне напредне и демократске снаге у свијету, које јој могу пружити моралну, а евентуално и материјалну помоћ. У том циљу неопходно је да своју политику заснива првенствено на рјешавању унутрашњих друштвено-политичких проблема и интереса, а дубока повезаност и потпуна истовјетност народа и армије — управо истински народни карактер армије по духу и односима — претстављају сталан извор нарастања и јачања оружаних снага и под најтежим условима окупације. У том смислу наш НОР потврђује познату аксиому да је „рат продужење политике другим средствима“, али истовремено поткрепљује и ону другу да је за спровођење самосталне и независне политике национално-ослободилачких и револуционарних покрета требало и на војном плану развијати своју посебну револуционарну вјештину ратовања.

Досљедност и стваралаштво у спровођењу политичког и војног програма. За рјешавање свих оперативно-стратешких проблема у НОР-у, који је сам по себи био врло сложен, јер је због истовремене борбе против вањског и унутрашњег непријатеља (спровођења ослободилачког и револуционарног рата) долазило до најзамршенијих политичких и војних ситуација — биле су неопходне свакодневна борба и будност за досљедно спровођење политичког и војног програма НОР-а у цјелини, као и умјешност и стваралаштво у саобразном рјешавању свих војно-политичких проблема према конкретним локалним околностима.

Показало се да је јединство идеје и акције у таквом рату могуће само под условом јединствене идеолошко-политичке свијести руководећег језгра, сталне дјелатности на јачању тог јединства и сузбијању свих супротних појава.

У том погледу, губљење политичког курса испољавало се: у заборављању да је борба против окупатора први и основни задатак; у занемаривању или неумјешности у борби против разних унутрашњих непријатеља; у избјегавању и неодлучности у развоју оружане борбе; у секташтву и запостављању политичког рада у народу итд. Отступања на војном плану огледала су се у непридржавању стратегије и тактике партизанског рата (понекад неоправдани напади на утврђене градове, неразумијевање потребе поступности у извршавању борбених задатака, итд.), али, с друге стране, и безразложно напу-

штање, односно недовољна одбрана ослобођених мјеста; занемаривање првостепене важности политичких момената и уско гледање само кроз војне проблеме, итд.

Виши, револуционарни квалитет унутрашњих односа, улога и карактер дисциплине. Од великог је значења наше искуство о унутрашњим односима у нашим јединицама. У рату који почиње без икакве власти, управо ради обарања свих дотадашњих ауторитета, у армији која је настала на одлучној негацији свих па према томе и дисциплинских основа бивше војске, у армији која нема иза себе принудни полициски апарат — дисциплина игра још већу улогу него у редовним војскама. Али је она у својој суштини могла бити само вишег квалитета, заснована на идејно-политичком јединству заједничких циљева и интереса у борби. И, мада без неких тобоже непромјенљивих атрибута, ова је дисциплина у сваком погледу надвисивала конвенционалне војничке дисциплине оним суштинским, морално-етичким квалитетима који произилазе из свијесне рјешености човјека као појединца, борбеног колектива и наоружаног народа да се до краја залаже свим физичким и моралним снагама за остварење напредних, хисториски нужних, ослободилачких и револуционарних циљева. У стварању здравих унутрашњих односа и чврсте дисциплине од највећег значења био је лични примјер старјешина и посебно улога партиске организације, која је нашој армији и пресадила своју високу гвоздену, али свијесну дисциплину засновану на демократском централизму, дисциплину која је сваку нашу јединицу сједињавала у монолитан организам, која је захтјевала беспоговорну одговорност, а претпостављала најширу иницијативу, највећу самосталност и рјешеност да се по сваку цијену изврше постављени задаци. За такву дисциплину, која је искључивала сваку неодговорност, злоупотребу, јавашлук или анархичност, требало се упорно борити прије свега подизањем морално-политичке свијести, али и истовременим увођењем одређеног војничког реда, одговорности и законитости у интересу функционисања механизма сваке јединице и читаве армије ради остварења циљева које поставља Врховни командант у име народа и Партије.

Улога и карактер кадрова — начин командовања. Искуство нашег и сличних ратова показује да у њему кадрови играју далеко пресуднију улогу од војних старјешина у редовним армијама. То произилази из самих увјета и читаве природе рата који воде. *Партизански руководилац није могао бити просто војник-ратник, већ прије свега политичар-борац за одређене националне и револуционарне идеје и упоредо с тим вјешт ратник*, а у сваком случају цјеловита, карактерна, у рату освједочена личност по својој храбрости и другим квалитетима.

У погледу командовања Врховни штаб је чврсто држао у својим рукама такве стратeгиске проблеме као што су планирање развоја и вођење рата у опћедржавном размјеру, — сличну улогу имали су и главни штабови, док су штабови корпуса, зона, дивизија, бригада, група одреда и одреда имали велику и пуну самосталност у рјешавању конкретних тактичких и оперативних задатака.

То значи да се рат одвијао под јединственим стратeгиским руководством, али уз широку самосталност и иницијативу у оперативном и тактичком командовању. У том погледу показали су се штетнима, како покушаји преношења централистичких метода својствених „регуларним“ армијама, јер је то доводило до спутавања високог степена иницијативности и покретљивости, тако исто и све локалистичке тенденце, које су биле препрека бржем и ширем размаху борбе.

Војна необученост нашег борачког и старјешинског састава свакако је била препрека у постизању и већих успјеха уз мање губитке, а нарочито се осјећала у погледу владања тежим наоружањем и сложенијом техником. Но, борбено искуство се брзо стицало у пракси и преносило преко краткотрајних курсева. Исто тако, штетно се одражавала свака оптерећеност шаблонизмом и разним нереалним и неадекватним процјенама и нормама.

Недостатак у војној обучености свакако се дијелом испољавао и у нашим слабостима у погледу примјене утврђивања и пољске фортификације, онда кад су за то постојали извјесни услови, а понекад и неопходна потреба. Додуше, треба истакнути да су наше јединице тај недостатак, у цјелини узевши, надокнађивале својом маневарском способношћу и активношћу и у самој одбрани, што је иначе био пут и начин остваривања оперативно-тактичке надмоћи над непријатељским снагама које су често управо фортификациски објекти присиљавали на статичност, но то, међутим, не оправдава наше слабости у примјени фортификације у конкретним условима када је то било нужно.

Елементи надмоћи — однос морала и тактике. Морално-политички фактор, који је — као што смо видјели — имао пресудан значај у одређивању карактера и стратегије нашег рата, играо је код нас једну од најважнијих улога и у тактичко-оперативним оквирима, тј. у рјешавању конкретних борбених задатака.

Морално-политичка чврстина наших јединица, односно морал и ентузијазам борачког и старјешинског састава, који су се испољавали у спремности за извршавање ванредних па чак и натчовјечанских напора, у способности наших јединица за напрезање преко уобичајених норми — бесумње су потенцирали снагу и ударну способност наших јединица и то, објективно, до вишеструких размјера у односу на саме материјалне односе. (Одред, бригада или дивизија која би данас напала једне непријатељске снаге, а затим сутра одмах друге, пребацивши се 20, 30 а понекад и до 50 км — уствари је извршавала улогу више јединица и стварала пометњу код непријатеља о стварним нашим снагама.)

Међутим, једнострано је, што више и погрешно, ако се узроци наших успјеха у борбама објашњавају искључиво морално-политичким фактором, нарочито кад се све доводи једино на одлучујућу улогу борбеног морала. Умјесто таквог једностраног посматрања треба констатовати да је *парализовање апсолутне војне надмоћности непријатеља, односно постизање надмоћи у конкретној ситуацији, долазило као резултат превлаге свих оних елемената који су и иначе били одлучујући за карактер и ток читавог рата. А то су, уз морално-политички*

фактор, прије свега: наша посебна ратна вјештина, наша својеобразна стратегија и тактика, односно наша концепција вођења рата, затим подршка становништва и познавање мјесних околности, вјештина и одлучност командовања итд.

III.

Вриједност искустава Народноослободилачког рата за даљу изградњу наше ратне доктрине

Анализа свих оних објективних и субјективних услова, који су битно опредјељивали карактер нашег рата, говори несумњиво о томе да су за наш рат у цјелини и за нашу ратну вјештину важили посебни закони, посве или у многоме различити од оних који важе за рат уопће, без обзира што с њима имају много заједничког. Ова анализа такође намеће закључак да је наша ратна вјештина била резултат свеукупности и узајамног дејства свих објективних и субјективних фактора који су битно опредјељивали специфичан карактер нашег рата, а не само неких елемената узетих посебице.

Према томе, погрешно је о ратној вјештини, као и о карактеру нашег ослободилачког и револуционарног рата, доносити судове узимајући у обзир само поједине елементе. Било би једнострано, напријер, изводити разне закључке на основу чињенице да смо имали армију а притом испустити из вида специфичност њеног настанка и развоја, опремљености и снабдјевања, а још више њен однос према територији; или пак узимати у обзир само морал, а не узимати исто тако одлучујући фактор — тактику извођења борбених дејстава; или пак говорити само о посебној тактици, а не и о посебној стратегији нашег рата и поред чињенице да су оне произишле једна из друге и да су стратигиски и тактички проблеми били узајамно тако испреплетени да се о некој граници међу њима тешко може и говорити — што је такође једна од битних специфичности наше ратне вјештине. Тек кад се сви објективни и субјективни фактори и на њима изграђени принципи наше ратне вјештине узму заједно, они претстављају јединствену, праву слику и карактеристику нашег рата и наших искустава.

Вриједност потпуно сагледаних наших искустава јесте прије свега у томе што она дају одговор на питање да ли је и у условима савременог, тоталног (нуклеарног) рата могуће успјешно вођење одбрамбеног ослободилачког рата мањих земаља против надмоћнијих агресора. Предвиђања евентуалног будућег рата, у коме би можебитни агресор, захваљујући нуклеарном наоружању и савременој тактици, располагао још већом надмоћношћу него у току Другог свјетског рата, упућују свакако мале земље, које желе сачувати своју независност, на тражење својих рјешења народне одбране. Наша искуства несумњиво могу да служе као путоказ да је, без обзира на надмоћ агресора, па чак и на тежину окупације, могуће продужење и успјешно вођење одбрамбеног, ослободилачког рата, под условом правилне организације и припреме оружаних снага, мобилизације читавог народа за рат

и примјене одговарајуће стратегије и тактике. Разумије се да је за ово пресудно постојање друштвено-политичких предуслова у земљи.

У погледу начина вођења таквог рата, основно је проналажење таквих рјешења којима ће се парализовати тежња агресора да наношењем пораза редовним оружаним снагама и масовним ударима по виталним центрима и објектима истовремено скрши и сваки организован отпор, обезглави земљу и оствари њену окупацију. За мале земље ради се према томе, прије свега, о концепцији или доктрини за вођење будућег рата у цјелини, а не само о начину употребе снага армије. Јер, колико год армија претставља, и треба да буде основна снага, окосница и скелет одбрамбеног рата, ипак, она сама, није довољна, без обзира у којој ће мјери угрожене земље успјети да остваре мобилизацију и концентрацију. Агресор ће и у будућем рату — без обзира на употребу нуклеарног наоружања — располагати таквом премоћи у техници и наоружању, као и већом рутином у примјени и експлоатацији нових врста оружја, да му се једна мања земља, само својим оружаним снагама, које су у том погледу неизбјежно инфериорне, — очигледно не може успјешно супротставити. На страни непријатеља ће, бити опет, као што је рекао друг Тито за НОР — само у новим и измјењеним условима — превага „у техници и рутини“, којој ми можемо и морамо доскочити само „вјештином револуционарног ратовања“, у организовању и вођењу једног опћенародног рата.

На том плану готово сва искуства из нашег рата могу наћи извјесну примјену, под увјетом да се не схвате као шаблон и готов рецепт (то није вриједело ни у прошлом рату), већ да се даље развијају у складу са новим условима и стваралачки примјењују, јер управо у томе и леже неисцрпни извори свенародног рата, због тога он и остаје несхватљив и недокучив за агресорске и окупаторске снаге упркос свим „војно-научним“ доктринама заснованим на најсавременијим техничким достигнућима. Даље развијање наше ратне вјештине изграђене прије свега на искуствима НОР-а, свакако не треба да значи враћање (у нашим плановима и погледима) на четрдесет прву, па ни на четрдесет и трећу или четврту, али оно намеће предузимање таквих мјера које ће у случају нужде у цјелини и у појединостима обезбједити вођење свенародног рата. Искуство кобних посљедица пораза и расула бивше југословенске војске и војски других европских земаља намеће два закључка: прво, да редовна армија треба да буде — по свом карактеру, опремљености и начину ратовања — што савременија и снажнија, таква да не доживи пораз у првом налету агресора него да задржи способност за продужење рата, и, друго, да она буде основна и најважнија, али не и једина снага угрожене земље, која мора да тражи погодне форме наоружања народа. Већ је искуство Другог свјетског рата показало, а савремени услови то још више наглашавају, да армија треба да има што већу снагу и борбену спремност ради парализовања евентуалних изненађења агресора и упорне одбране државне територије, и то методима одговарајућим конкретним односима, као и да буде припремљена тако да сви њени дјелови, од најмањих тактичких до крупних оперативних формација — буду у стању да наставе организовано ратовање и у случају било каквих

претрпљених удара надмоћнијих агресорских снага. Само на тај начин редовна армија може да буде у стању да увјек одржи, ако не компактно државну територију, а оно велик број већих неокупираних територија и да тако створи ослонац и материјалне услове за успешан отпор и вођење рата и са осталим снагама наоружаног народа — бројним и добро организованим формацијама народне војске. С друге стране, искуство НОР-а показује да *оружани отпор наоружаног народа* — баш због тога што он од самог почетка треба да ствара повољне услове за успјешно одвијање операција редовне армије — *не смије да буде организован на неким уским основама почетних ситних диверзантских дејстава, већ на концепцији једновременог развоја партизанског опћенародног рата, са мањим и већим оружаним формацијама, у зависности од опћег односа оружаних снага, могућности наоружања и локалних специфичности.*

У проналажењу организационих и тактичких форми отпора треба даље развијати наша искуства и надопуњавати их искуствима других: у кинеском антијапанском рату било је, на примјер, ширих искустава о томе како и крупна формацијска тијела као армија „у основи воде партизански рат“ не одричући се „и од маневарских дејстава редовне армије при постојању повољних услова“; пољски, белгиски и француски партизански покрети имали су велика искуства у организовању масовног отпора, саботажа и диверзија у градовима; данас Алжир показује такође могућност извођења оштријих акција у самим градовима, а борбе у Варшави од августа до октобра 1944 (и др.) доказују могућности и ефикасност чак и опћег устанка у великим градовима, затим многа занимљива искуства из рата у Кореји, Египту итд.

У рјешавању проблема припреме армије и народа за савремени рат треба такође полазити од чињенице да достигнућа модерне технике дају све шире могућности за бољу организованост, опремљеност и већу ефикасност оружаних народних снага, но, с друге стране, да ће и агресор у далеко већој мјери бити припремљен за вођење једног таквог рата, како на основу проучавања искустава из многобројних сличних ратова, тако и на основу нових техничких средстава (поред вјероватно још изразитије надмоћности у авијацији, ваздушнодесантним и оклопним снагама, — хеликоптерске јединице, инфрацрвена средства за ноћне борбе, итд.). Све то несумњиво ствара још сложеније ратне услове. Међутим, на основу хисторијски провјереног искуства, које говори о одређеној нужној закономјерности ратних збивања, може се извући *закључак да ће и у сваком будућем рату дјеловати они фактори који у суштини одредјељују сам карактер, а према том и крајњи исход рата.* Због тога је сасвим оправдано претпоставити да ће се — исто као и у прошлости — и у будућности у вођењу ослободилачког и револуционарног или праведног одбранбеног рата — показати успјешном она стратегија и тактика која ће се заснивати на принципима народног рата, јер се њоме не може послужити ниједна освајачка војска, и јер ће у добро организованом и вјешто вођеном народном рату (у склопу једног коалиционог, антиагресорског рата) све агресорске доктрине — без обзира на каквој се ратној техници заснивале на крају крајева нужно доживјети неуспјех и слом.